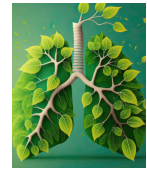

Duurzame Driehoek Joure Zuid

Een helend gebied!

Duurzame Driehoek Joure Zuid

Een helend gebied!

1. Ontwerp voor de inrichting van de Driehoek Joure Zuid

Verbeelding

In de komende decennia zal ons landschap ingrijpend gaan en ook moeten veranderen als we een toekomst voor de natuur en daarmee niet in de laatste plaats voor onszelf willen waarborgen. Om dat goed te kunnen doen is niet alleen veel kennis nodig maar evenzeer verbeeldingskracht. Er moet immers ver vooruit worden gedacht om het gebied toekomstbestendig in te richten. Verbeeldingskracht van heel veel verschillende mensen; van beleidsmakers, ontwerpers, bouwers, natuur- en waterexperts en in dit geval ook mensen uit de zorg, etc. Want wat je niet kunt verbeelden ga je ook niet uitdragen....

Dit document is een warm pleidooi om bij de ontwikkeling van de Driehoek Joure Zuid al in een zeer vroeg stadium, waarin nog allerlei zaken niet volledig zijn uitgekristalliseerd, een appèl te doen op die verbeeldingskracht door veel mensen met verschillende achtergronden en kennis aan tafel te zetten om na te denken over de inrichting van dit gebied, zodanig dat het bijdraagt aan de gezondheid en een gezonde toekomst voor huidige en toekomstige generaties van mensen, dieren en planten.

Om het gebied in te richten moet je enerzijds terugkijken in de geschiedenis van het landschap, naar de kenmerken en naar de bodem- en watersystemen én tevens een flinke tijd vooruit kijken en daarvoor zijn ontwerpers nodig. Een nieuwe generatie ontwerpers welteverstaan want ontwerpen in termen van doelen en randvoorwaarden analyseren en daarmee puzzels oplossen, voldoet eigenlijk niet meer in deze complexe tijd. Het gaat om het ontwerpen van robuuste systemen, die veranderingen kunnen absorberen.

In den lande zijn tal van initiatieven die dit soort ontwerpprocessen faciliteren (College voor Rijksadviseurs, Mooi NL). **Ontwerpateliers** die een leerschool zijn voor ons allemaal en waarin allerlei betrokken partijen een aantal generaties vooruit kijken. Hoe krachtig zou het zijn wanneer bij de Driehoek Joure Zuid de uitdaging wordt opgepakt door de direct betrokkenen om met alle kennis die er al is op velerlei gebied, de Driehoek Joure Zuid tot een prachtig voorbeeld van toekomstbestendig bouwen, werken en leven in een gezonde omgeving te komen.

Wij willen als Werkgroep Duurzame Driehoek Joure Zuid graag een bijdrage leveren aan het ontwerpproces en geven in dit document onze visie op het gebied weer.

Aanleiding

In 2023 hebben ondergetekenden een visie opgesteld voor een duurzame inrichting van het gebied Driehoek Joure Zuid.

De directe aanleiding was onze betrokkenheid bij het herstel van het aangrenzende Roazebosk en onze wens om het omliggende gebied verder te vergroenen om daarmee niet alleen de cultuur-historische waardevolle groene as (Haulstersingel/ Roazebosk) te versterken maar tevens invulling

te geven aan een aantal grote uitdagingen van deze tijd die gerelateerd zijn aan klimaatverandering.

Niet veel later bleek dat er vanuit de ziekenhuizen in Friesland plannen zijn voor fusie en het realiseren van een nieuw ziekenhuis in Joure.

Nu de gemeenteraad van de gemeente De Fryske Marren in 2024 heeft besloten de komst van een nieuw ziekenhuis op deze locatie te faciliteren, hebben wij onze oorspronkelijke visie aangepast op dit besluit en - met voortschrijdend inzicht - minder concrete voorstellen gedaan voor een mogelijke inrichting omdat we geloven dat de hierboven geschetste ontwerpateliers met veel meer partijen in een gezamenlijk proces nog veel meer inspiratie zullen geven en resultaat op zullen leveren.

We hebben wel onze verbeelding vast laten werken en een aantal beelden en ideeën op een moodboard gezet.

2. Onze visie

Onze leefwijze als mens, zeker als mens in Europa, heeft een gigantische impact op onze aarde. Niet alleen onze directe omgeving maar overal op de wereld; door het kappen van regenwoud voor het telen van veevoer voor onze koeien, door het kweken van bloemen in Ethiopië en deze dagelijks per vliegtuig hierheen te laten komen, door winning van grondstoffen voor onze energievoorziening of voor apparatuur die we gebruiken, door de kleding die we kopen... Een schier oneindige lijst.

De consequenties van ons consumptiepatroon zijn immens en inmiddels pijnlijk duidelijk aan het worden. Dat noopt tot ingrijpende veranderingen op velerlei gebied: op wat we eten en waar we dat verbouwen, op hoe we ons kleden, op hoe we bouwen, wonen, ons verplaatsen, etc.

We zijn van mening dat juist wij, die bij de rijkste paar procent van de wereld behoren en navenant bijdragen aan de uitputting van de aarde en klimaatverandering, een enorme verantwoordelijkheid hebben naar toekomstige generaties van mensen, dieren en planten en de natuur in het algemeen.

We pleiten voor een **ziekenhuis in een helende - lees groene - omgeving**.

Het effect van groen op onze fysieke en mentale gezondheid is al veelvuldig bewezen.

Een korte wandeling of juist uren zwerven door de natuur, samen groenten kweken in een buurtmoestuin of werken in een kantoor vol planten: groen voelt goed. En: groen is goed. Contact met de natuur zorgt voor meer geluk en vermindert stress. Het bevordert vitaliteit, creativiteit en stimuleert ontmoetingen tussen mensen.

Groen kan de gezondheidsschade verminderen van luchtverontreiniging, hitte en geluid. Mensen herstellen (sneller) in een groene omgeving, enerzijds omdat groen stress vermindert en het concentratievermogen verbetert, anderzijds omdat groen in de omgeving beweging en sociale interactie kan stimuleren. Groen draagt bij aan een betere mentale gezondheid. Omdat een groene omgeving uitnodigt om te bewegen en ontspannen, speelt groen een rol bij de vermindering van overgewicht, diabetes type 2, hart- en vaatziekten. Ook zien onderzoekers een gunstig effect tussen groen en hoe lang mensen leven, hoe zwaar baby's bij hun geboorte zijn en de werking van het immuunsysteem. Groen lijkt te zorgen voor een verbeterde nachtrust. Concentratie, geheugen en leerprestaties verbeteren bij contact met groen, met name bij kinderen. (RIVM 2022).

Een ziekenhuis in een omgeving die herstel en gezondheid bevordert is daarmee een buitengewoon logische combinatie en dat is ook waarvoor wij ons van harte in willen zetten.

Voor de inrichting van de Driehoek Joure Zuid vinden wij het van belang dat:

- Er klimaatadaptief, mét de natuur gebouwd wordt met zoveel mogelijk natuurlijke, hernieuwbare en bij voorkeur in Nederland geteelde bouwmaterialen, die CO₂ opslaan in plaats van uitstoten en dat er demontabel gebouwd wordt;
- Gezorgd wordt voor voldoende waterbufferend vermogen, ook bij extreme regenval, zodat ook in die situaties het ziekenhuis bereikbaar blijft en kan blijven functioneren;
- Er een **robuuste, groene long**, aan de rand van Joure wordt gerealiseerd;
- Het gebied wordt ingericht met oog voor de geschiedenis van het landschap;
- Gebruik gemaakt wordt van duurzame, hernieuwbare energie voor de activiteiten die in het gebied plaatsvinden;
- Een groene, helende omgeving wordt gecreëerd die verleidt om er te vertoeven, te revalideren, te re-integreren, te recreëren, te leren en te inspireren;
- Voor een gezonde en inspirerende werkomgeving wordt gezorgd;
- Groene activiteiten worden ontplooid die bijdragen aan sociale cohesie, ontmoeten en bewegen;
- De biodiversiteit wordt versterkt;
- Bijgedragen wordt aan bewustwording over gezondheid, gezondheid van jezelf als mens maar ook van de omringende natuur;
- Het ziekenhuis inzet op gezonde, duurzaam geteelde, voeding voor zowel patiënten en medewerkers alsook voor het bezoekersrestaurant. Hierbij zou een bijdrage aan de eiwittransitie kunnen worden geleverd;
- De bereikbaarheid van het ziekenhuis zeer goed is met aandacht voor veilig en duurzaam OV.

We realiseren ons terdege dat onze visie niet compleet is. Het is daarom vooral bedoeld om de zaken die wij van belang achten, naar voren te brengen en daarmee een dialoog op gang te brengen. Een dialoog die hopelijk straks in de vorm van een ontwerpatelier wordt voortgezet en waarbij veel verschillende partijen met denk- en verbeeldingskracht aan tafel zitten.

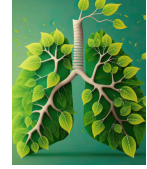
Samenwerking

De inrichting van de Driehoek Joure Zuid is een complex project met een grote impact. Samenwerking vanaf het prille begin met een veelheid aan betrokken partijen vergroot niet alleen het draagvlak, maar zal zeker bijdragen aan een inrichting die duurzaam, innovatief en toekomstbestendig is.

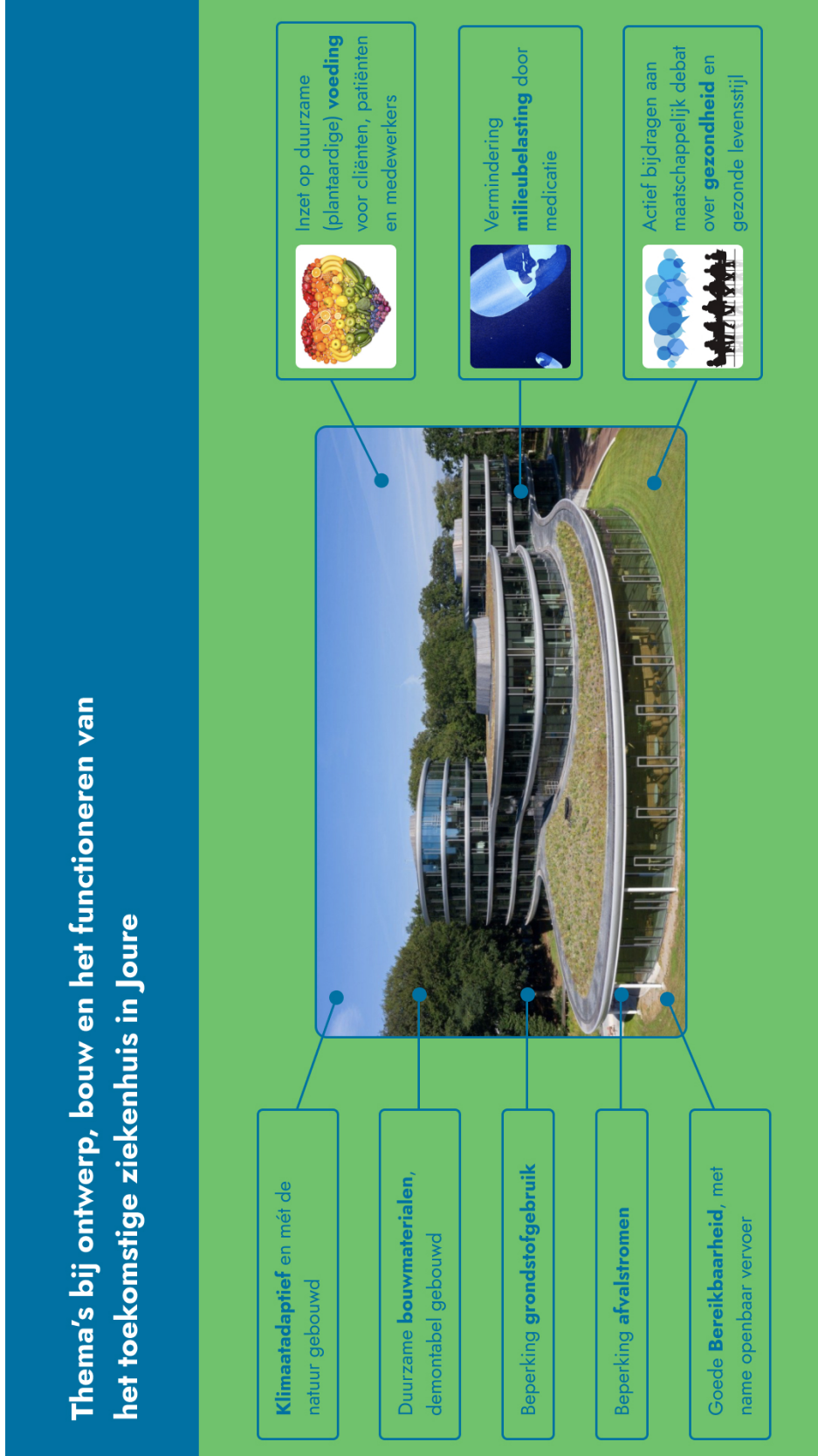
Kijkend naar de geplande opening van het ziekenhuis in 2034 is er vanaf nu nog 10 jaar de tijd om het geheel voor te bereiden en uit te voeren. Dat lijkt langer dan het o.i. is, vandaar ons pleidooi om - ook al is nog veel niet zeker - toch de tijd nu al te gaan benutten om kennis en verbeeldingskracht bijeen te brengen.

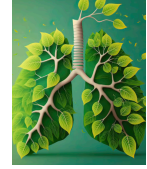
De ziekenhuisbesturen- en medewerkers gemeente, Wetterskip, Gasunie, Landschapsbeheer Friesland, de Friese Milieufederatie, de Vereniging Circulair Friesland (waarbij de gemeente is aangesloten), Mooi NL, KAN Bouwen (Klimaatadaptief mét de natuur) , het College van Rijksadviseurs, de vereniging Moai Skarsterlân, de werkgroep Duurzame Driehoek Joure, openbaar vervoerbedrijven, omwonenden, etc., etc.....allen kunnen bijdragen aan de realisatie van een prachtig toekomstbestendig gebied.

Wij nodigen hiermee zowel de gemeente De Fryske Marren als het ziekenhuisbestuur uit dit voorstel op te pakken en er in de vorm van een ontwerpatelier verder vorm aan geven.

3. Moodboard Bouw en functioneren ziekenhuis

4. Moodboard inrichting Driehoek Joure Zuid

Thema's voor een helende omgeving

- Ontmoeten en verbinden
- Werken
- Educatie
- Revalidatie
- Natuurlijk spelen
- Recreatie
- Inspiratie
- Re-integratie
- Biodiversiteit
- Re-integratie

5. Tot slot

Er is breed gedragen consensus over het belang van natuur en groen voor onze eigen gezondheid en ook voor het voortbestaan van andere diersoorten en planten. Niet voor niets is in het VK gardening therapy (werken, revalideren en herstellen in de natuur) een erkende therapie. En zijn er talrijke initiatieven waarbij mensen in de natuur revalideren en re-integreren.

Ook in het coalitieakkoord van de gemeente De Fryske Marren staat het **gezondheidsbeleid** centraal: "Gezondheid is meer dan 'niet ziek zijn'. Gezondheid gaat ook over meedoen in de maatschappij, zingeving en je goed voelen in de omgeving waar je leeft. Deze brede blik wordt **positieve gezondheid** genoemd en staat centraal in het gezondheidsbeleid van onze gemeente.

Daarnaast zijn er ambitieuze doelstellingen voor Biobased bouwen en voor het verduurzamen van de zorg (Green Deal 3.0). Daaronder valt ook het actief bijdragen aan het maatschappelijk debat over een gezonde leefstijl. Waar kan dat beter dan in een omgeving die daartoe aanzet en die een gezonde leefstijl faciliteert door mogelijkheden te bieden voor ontspanning, bewegen, spel, educatie, samenwerking en daarmee elkaar ontmoeten en verbinden.

Een groene omgeving draagt bij aan een sneller herstel en dus aan de vermindering van zorgkosten. En een gezonde en inspirerende werkomgeving voor de ziekenhuismedewerkers is een grote plus voor het ziekenhuis bij de werving van personeel. Het nieuwe ziekenhuis in Joure, dáár wil je werken!

Een proces waarin we met veel verschillende deskundigen, belanghebbenden en betrokkenen kunnen werken aan een ontwerp voor de inrichting van de Driehoek Joure Zuid waarbij een toekomstbestendige inrichting voor mens, dier en plant, voor degene die nu leeft en degenen die nog komen, centraal staat. Aan dat proces willen we graag een actieve en positieve bijdrage leveren.

Namens de werkgroep Duurzame Driehoek Joure Zuid

Sisca Vierstra
Piet Plantinga
Piet Steenhuisen
Bert Fleer
Esther Smits

December 2024

Bijlage 1 Enkele kapstukken voor de inrichting van het gebied

Bij de inrichting van het gebied Driehoek Joure Zuid is een veelheid aan wetten, regels, beleidsplannen, doelstellingen, ambities op allerlei terreinen en op allerlei niveaus van toepassing, variërend van mondiaal tot lokaal. Een kleine greep daaruit.

Sustainable Development Goals

Met de meerjarenvisie op Brede Welvaart voor De Fryske Marren sluit onze gemeente aan bij de kaders verwoord in de SDG's. Dit zijn de 17 Sustainable Development Goals, waar de 193 leden van de Verenigde Naties het over eens zijn geworden, om invulling te geven aan duurzaamheid. Deze 17 ontwikkelingsdoelen bieden een handelingskader voor de toekomst en gelden voor alle landen tot voorbij 2030.

Zestien van deze ontwikkelingsdoelen zijn te rubriceren in drie categorieën: ecologische, economische en sociaal culturele. Het zeventiende en laatste doel gaat over samenwerking om de doelen te bereiken. In onze integrale visie voor een Duurzame Driehoek Joure Zuid komen de ecologische, economische en sociaal culturele categorieën samen. Om de doelen te realiseren is samenwerking een voorwaarde.

In haar beleidsplannen refereert de gemeente De Fryske Marren regelmatig aan deze SDG's.

Meerjarenvisie Brede Welvaart

In het voorwoord van de meerjarenvisie "Brede Welvaart voor de Fryske Marren, visie tot voorbij 2030" zegt voormalig burgemeester Veenstra dat alles wat we nu doen gevolgen heeft voor later. In de beslissingen van nu moeten we nadenken over de consequenties voor toekomstige generaties. Hij wijst daarbij op het veelgeprezen boek van de Australische schrijver Roman Krznaric over het denken in lange lijnen en het zijn van een Goede Voorouder.

De meerjarenvisie Brede Welvaart voor De Fryske Marren stelt dat brede welvaart wordt ingekaderd door de grenzen die de natuur ons stelt. Die grenzen bepalen welke functies we wel of niet kunnen ontwikkelen voor toekomstige generaties. De toekomstige opgaven die samenhangen met de fysieke leefomgeving vragen een gebiedsgerichte benadering. Elk gebied vraagt een eigen vertaling voor opgaves rond klimaat, biodiversiteit en water. De eigenheid van het landschap en het belang dat bewoners hechten aan behoud, vormt de logische stap om te zoeken naar de toekomstige vorm voor landschapsbeheer.

Coalitieakkoord

We worden als actief participerende burgers gestimuleerd en gemotiveerd door het coalitieakkoord "Fûnemint foar moarn'. Over Ruimte zegt het coalitieakkoord: "De open ruimte van De Fryske Marren is door de grote diversiteit een unieke verblijfsruimte voor onze inwoners en gebruikers. Belevingswaarde en toekomstbestendigheid spelen een belangrijke rol bij de kwaliteit en instandhouding van een duurzame open ruimte."

In het coalitieakkoord staat ook het **gezondheidsbeleid** centraal: "Gezondheid is meer dan 'niet ziek zijn'. Gezondheid gaat ook over meedoen in de maatschappij, zingeving en je goed voelen in de omgeving waar je leeft. Deze brede blik wordt **positieve gezondheid** genoemd en staat centraal in ons gezondheidsbeleid. Voor de Driehoek Joure Zuid is fundamenteel het creëren van een gezonde omgeving waarin zowel inwoners van Joure als de patiënten van het ziekenhuis zich goed voelen en waar ze elkaar kunnen ontmoeten en kunnen ontspannen.

Green Deal 3.0

In de Green Deal 3.0 voor de zorgsector zijn afspraken gemaakt tussen de Rijksoverheid en een groot aantal partijen die actief zijn in de zorgsector om duurzame plannen uit te voeren.

De vijf doelen die zijn benoemd zijn;

1. Gezondheidsbevordering van patiënten, cliënten en medewerkers. Daaronder staan de volgende zaken genoemd:
 - Bevorderen van de fysieke en mentale gezondheid van de bevolking, patiënten/cliënten én medewerkers
 - Inzet op gezonde, gevarieerde, meer plantaardige en duurzame voeding voor cliënten/patiënten en medewerkers.
 - Toepassen van nieuwe kennis en ervaring over een gezonde leef- en werkomgeving in en rondom zorglocaties. Actief bijdragen aan het maatschappelijke debat over de relatie tussen menselijk handelen, klimaatverandering en milieuvervuiling, een gezonde leefomgeving en gezondheid.
 - Zichtbaar opnemen van (het belang van) preventie en duurzame zorg in strategie- en visiedocumenten van zorgorganisaties en zorgverzekeraars/zorgkantoren.
2. Vergroten bewustwording over de impact van de zorg op het klimaat en andersom;
 - In kaart brengen en onderzoek relevante richtlijnen met impact voor duurzame zorg.
 - Actief bijdragen aan het maatschappelijk debat over de relatie tussen menselijk handelen, klimaatcrisis en milieuvervuiling, gezonde levensstijl en gezondheid.
3. CO₂ uitstoot terugbrengen met 55% in 2030 en klimaatneutraal in 2050;
 - Grote zorgaanbieders stellen uiterlijk 1 januari 2024 een bestuurlijk vastgestelde routekaart op met een strategisch verduurzamingsplan voor hun vastgoed. De CO₂-routekaart wordt gedeeld met het [Expertisecentrum Verduurzaming Zorg](#) voor anonieme analyse.
 - De routekaart wordt komende jaren uitgebreid voor verminderen CO₂-emissie door gebruik bouwmaterialen.
 - Grote zorgaanbieders stellen een routekaart op voor emissievrij eigen vervoer en het verminderen van de emissies personeel voor woon-werkvervoer.
4. Primair grondstoffengebruik 50% verminderen in 2030 en maximale circulaire zorg in 2050;
 - Opstellen en ontsluiten werkwijzen die leiden tot minder verbruik (medische) hulpmiddelen.
 - Opstellen en ontsluiten circulaire alternatieven voor medische hulpmiddelen.
 - Opstellen en ontsluiten duurzaam inkoop eisen.
 - Opstellen en ontsluiten eisen voor duurzame en gezonde voeding.
5. Vermindering milieubelasting door medicatie (gebruik).
 - Ontwikkelen en ontsluiten kennis van milieubelasting van medicijnen.
 - Gepast voorschrijven en gepaste verstrekking van juiste medicijnen.
 - Voortzetten van de Ketenaanpak Medicijnresten uit Water.

Omdat het nieuwe ziekenhuis op zijn vroegst in 2034 geopend zal worden, zijn vooral de doelstellingen voor 2050 en verder hier van belang.

Kijkend naar de aandachtspunten die staan genoemd onder het eerste punt, gezondheidsbevordering, bieden die al erg veel aanknopingspunten, ook vanuit dit Green Deal programma, om met alle betrokken partijen over de inrichting van het gehele gebied Driehoek Joure Zuid na te denken.

Bij het afronden van dit document zagen we dat het MCL. (Straks na de fusie met de Tjongerschans Frisius MC) op haar site over duurzaamheid exact dezelfde subtitel had gekozen als wij voor deze visie: **een helende omgeving**. Dat moet een goed voorteken zijn!

Het MCL heeft daarbij tevens al invulling gegeven aan een groot deel van de doelstellingen voor zover deze van toepassing zijn op de te realiseren nieuwbouw. Wij gaan ervan uit dat de doelstellingen voor het nieuw te bouwen ziekenhuis in Joure zeker niet minder ambitieus zullen zijn. Waarschijnlijk zullen er meer kansen liggen omdat het ziekenhuis in een braakliggend gebied zal worden gebouwd.

NPLG: Streven naar een veerkrachtige natuur

Het -tot voor kort geldende- Nationaal Programma Landelijk Gebied, pleit voor een sterke, veerkrachtige natuur omdat dat van groot belang is voor de mens. De natuur geeft frisse lucht, drinkbaar water en grond- en voedingsstoffen. Bovendien beschermt de natuur mensen tegen ziekten, droogte en extreem weer en slaat CO₂ op.

Te veel stikstof in de natuur zorgt voor verzuring van de bodem en verstoring van het natuurlijk evenwicht. Voedingsstoffen zoals calcium spoelen weg, waardoor de biodiversiteit van planten en dieren afneemt. Dit maakt de natuur kwetsbaar.

Planten en dieren die verdwijnen, kunnen voor grote veranderingen zorgen. Zowel in natuurgebieden als in de bebouwde omgeving. De leefomgeving verandert. Het landschap wordt eentonig en het ecosysteem wordt kwetsbaar. Er blijven minder soorten over. En het landschap is minder goed bestand tegen bijvoorbeeld droogte of wateroverlast.

Doelen uit de bossenstrategie uit 2020 zijn toegevoegd aan het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Hierin staat onder meer dat er in 2030 37.400 hectare nieuw bos moet zijn aangelegd en dat de kwaliteit van bestaande bossen moet worden verbeterd. Inmiddels heeft een 200 tal Statenleden de Minister gevraagd het besluit tot het schrappen van het NPLG weer terug te draaien.....Maar NPLG of niet het realiseren van een veerkrachtige en gezonde natuur is niet in de laatste plaats voor ons als mens van evident belang.

Nationale Aanpak Biobased Bouwen

De ambitie is om in 2030 minstens 30 procent van de nieuwbouwwoningen met minimaal 30 procent biobased materialen te realiseren. Hetzelfde percentage geldt als doelstelling voor isolatiemaatregelen voor verduurzaming en voor de gebruikte materialen voor utiliteitsbouw. Ook moet een substantieel deel van de materialen voor infrastructurele bouwwerken en objecten, zoals asfalt, straatmeubilair en fietsbruggen biobased zijn. Hiervoor moeten er in 2030 minstens 25 producerende ketens van boeren, industriële verwerkers en bouwers zijn. Doel is dat de teelt van vezelgewassen voor bouwmaterialen groeit van circa 2.000 naar 50.000 hectare en de verwerkingscapaciteit naar minimaal 400.000 ton vezels per jaar.

Met de Nationale Aanpak stellen de ministeries tot 2025 (fase 1) 25 miljoen euro beschikbaar om een markt op te zetten. De overige 175 miljoen euro is een reservering om de markt uit te breiden in de jaren daarna (2025-2030, fase 2). De aanpak is opgesteld in samenwerking met andere overheidspartijen, marktpartijen en kennisinstellingen.

Bijlage 2 Inspiratiebronnen

We hebben de afgelopen periode ons laten inspireren door de volgende personen, documenten, lezingen, en ideeën.

- Sue Stuart- Smith, Tuinieren voor de geest (The well gardened Mind, Rediscovering Nature in the Modern World), ISBN 9789023450092.
- Landgoed de Reehorst in Zeist Op dit landgoed is het nieuwe hoofdkantoor van de Triodosbank gevestigd. Het pand is volgens de hoogste eisen qua duurzaamheid gebouwd. Architect: Thomas Rau. <https://www.triodos.nl/reehorst>
- Gesprekken met de Friese Milieufederatie (dhr. H. van der Werf) en Landschapsbeheer Friesland (W. Bouma)
- Dutch Green Building Council. Werkt aan een toekomstbestendige en duurzaam gebouwde omgeving. DGBC is ontwikkelaar en beheerder van het BREEAM-NL keurmerk, dé beoordelingsmethode om de duurzaamheidsprestatie van gebouwen, gebieden en projecten te bepalen. <https://www.dgbc.nl/>.
- Inspiratieboek, een toekomst voor ambachten. <https://catalogus.boekman.nl/pub/P14-0440.pdf>.
- Vereniging Circulair Friesland, <https://circulairfriesland.frl/bouw/>
- College van Rijksadviseurs. <https://www.collegevanrijksadviseurs.nl/adviezen-publicaties/publicatie/2021/12/22/index>
- Mooi NL, <https://www.mooinederland.nu/>

- Possible Landscapes:
- Building balance, bouwmaterialen van eigen bodem. <https://buildingbalance.eu/>
- <https://www.kanbouwen.nl/>
- Natuurtuin 't Loo, Bergeijk. <https://binnenstebuiten.kro-ncrv.nl/buitenleven/video/natuurtuin-t-loo-in-bergeijk>
- Energietuinen van de Natuur- en Milieufederaties. Zie www.energietuinen.nl
- Solarpark De Kwekerij [Solarpark de kwekerij - Hengelo \(nlsolarparkdekwekerij.nl\)](http://Solarpark de kwekerij - Hengelo (nlsolarparkdekwekerij.nl))
- Ecomunitypark | Hét duurzame bedrijventerrein in Noord Nederland. Gesprek met dhr. A.J. Zwart initiatiefnemer van het **Ecologisch werklandschap** in Oosterwolde en thans genomineerd voor het meest klimaatadaptieve en natuurinclusieve bedrijventerrein van Nederland;
- Gesprek met mw. P. Boorsma, directeur van het Biosintrum Oosterwolde. Het Biosintrum verbindt bedrijven, scholen en overheden die samen willen werken aan een duurzame toekomst. Een creatieve hotspot in een duurzaam gebouw, waar via nieuw denken frisse ideeën en initiatieven ontstaan en partijen elkaar vinden voor een vervolg in experiment, onderzoek of productontwikkeling (prototyping). <https://biosintrum.nl/biosintrum-innovatiecyclus/>